

Moderne importord i språka i Norden

Titel: Importord og afløsningsord i islandsk

Forfatter: Guðrún Kvaran

Kilde: Moderne importord i språka i Norden VI. Udenlandske eller hjemlige ord. En undersøgelse af sprogene i Norden, 2007, s. 19-48

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/min/issue/archive>

© Novus forlag 2007

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Importord og afløsningsord i islandsk

Guðrún Kvaran
Islands Universitet, Reykjavík

1. Indledning

Indstillingen til afløsningsord er på mange måder anderledes i Island end i de øvrige nordiske lande. Sprogpurismen har stærke rødder, og interessen for afløsningsord er stor, såvel hos faggrupper som i den almindelige offentlighed. Trods det bruges der hver dag gamle og nye fremmedord og låneord især i talesproget, og i voksende grad også på tryk.

Som det fremgår af indledningskapitlet (afsnit 2) hersker der ikke enighed om hvilken betydning begrebet afløsningsord har. I denne artikel bruges begrebet som Helge Sandøy har skildret det i projektbeskrivelsen, d.v.s. dels om de ord som er blevet dannet spontant af en eller anden eller ved systematisk arbejde i sproggrupper, dels om de ord som er oversættelseslån, betydningslån og omsætninger (Hansen & Lund 1994: 42–50).

Før jeg kommer til selve opgaven, undersøgelsen af bestemte afløsningsord i islandsk, vil jeg kort beskrive den islandske sprogpurisme og dens indflydelse på sproget og på folkets holdninger. Derefter kommer jeg ind på den islandske sprogpolitik som den fremstår i medierne, da især avisernes indstilling spiller en stor rolle i undersøgelsen. I fjerde afsnit beskrives det materiale som har stået til rådighed, og de metoder som jeg har brugt for at finde frem til afløsningsordene og deres alder i sproget. Størstedelen af artiklen, femte afsnit, handler så om de 40 importord, som deltagerne i denne del af fællesprojektet blev enige om at vælge, og de afløsningsord som bruges eller er blevet foreslået. Sjette afsnit handler om en fælles liste med 138 ord som deltagerne også arbejdede med, og den syvende om selve afløsningsordene fra de fire valgte områder og de metoder som bruges for at skabe nye ord i stedet for importordene. Kontekstens rolle bliver så temaet i det sidste afsnit for sammenfatningen.

2. Kort oversigt over sprogpurismens historie

Den første som på tryk opfordrede islændinge til at søge deres forbillede i modersmålets rigdom i stedet for at efterabe danskere og tyskere, og som var den islandske sprogpurismes ophavsmand, var Arngrímur Jónsson, vanlig kaldt “den lærde” (1568–1648). I sin bog *Crymogaa* skrev han om det islandske sprogs særstilling og påstod at sproget ikke havde ændret sig og i hovedsagen var det samme sprog som man tidligere brugte i hele Norden. Grunden til sprogets bevarelse var, efter hans mening, de gamle håndskrifter med deres rene og klare sprog og stil og den kendsgerning at islændinge ikke havde stor tilknytning til andre lande (Jakob

Benediktsson 1987: 47). Arngrímurs synspunkter havde i lang tid indflydelse på den opfattelse som mange havde om sprogets renhed.

I oplysningstiden i slutningen af det 18. århundrede opstod der en ny sproglig bevægelse i Island påvirket af den tids danske purisme. Dens tilhængere begyndte at oplyse almenheden om samtidens ideer og undervise i praktiske kundskaber. Deres forbillede var den gamle islandske litteratur, og de ville rense sproget for fremmede ord og talemåder som efter deres mening havde fordærvet det. Dermed fik den islandske sprogpurisme fornyet kraft.

Romantikken medførte i Island som andre steder en forøget interesse for modersmålet. Efter at Rasmus Kristian Rask havde bragt orden i beskrivelsen af islandsk fonetik og morfologi, havde man et solidt grundlag, og der var mange som i løbet af det 19. århundrede beskæftigede sig med forskellige studier inden for islandsk morfologi. Men romantikken vakte ikke kun interesse for sproget, den styrkede også islændingenes lyst til selvstændighed, og i den kamp spillede sprogpurismen en stor rolle. Jakob Benediktsson (1977: 34) har peget på at det gamle litteratursprog og landbefolkningens talesprog blev grundlaget for det konservative skriftsprog som opstod i det 19. århundrede. Denne konservatisme er herskende den dag i dag selv om globaliseringen nu sætter sit præg på islandsk som på andre europæiske sprog.

AEG

Málhreinsunarvélar

Bræðurnir Ormsson telja að íslensk tunga sé dýrmeitasta eign hjóðarinnar. Fyrirtækið hefur fylgt þeirri sannfæringu eftir með því m. a. að þýða stjórnborð vinsælustu AEG-þvottavélanna yfir á íslensku.

Verum með málið á hreinu!

RÁDÍÓMANNIST
RÁÐGAFINGUR - RÁÐGAFINGUR - RÁÐGAFINGUR

BRÆÐURNIR ORMSSON
Lögmanns H. - Stof 222 2222

Annonsen i *Fréttablaðið* 17.11.2004. Teksten lyder: *Bræðurnir Ormsson telja að íslensk tunga sé dýrmeitasta eign hjóðarinnar. Fyrirtækið hefur fylgt þeirri sannfæringu eftir með því m. a. að þýða stjórnborð vinsælustu AEG-þvottavélanna yfir á íslensku. Verum með málið á hreinu!* Oversat: Brødrene Ormsson betragter det islandske sprog som folkets dyreste skat. Firmaet har fulgt den overbevisning op med bl.a. at oversætte programpanelet på de mest populære AEG-vaskemaskiner til islandsk. Lad os være på det rene med sproget / sagen.

Når begrebet islandsk sprogpolitik nævnes i dag, tror de fleste at der henvises til en tekst som er defineret og skrevet ned af myndighederne, undervisningsministeriet eller Altinget, og som man kan henvise sig til i skrift og tale. Hvorledes skal sproget være, hvad er det man vil beholde, og hvad er det man skal kæmpe imod? Men virkeligheden er ikke sådan. Der findes ingen bestemmelser angående en officiel islandsk sprogpolitik, og de islandske myndigheder beskæftiger sig meget mindre direkte med sprogvern end mange tror, ikke mindst i udlandet hvor det er en almindelig opfattelse at det islandske sprog styres effektivt oppefra, og at der hersker enighed om sproget og dets udvikling.

Selv om der ikke findes nogen formelle erklæringer om islandsk sprogpolitik, kan de læses indirekte i loven om Islandsk Sprognævn. Nævnet blev oprettet 1964, i begyndelsen med den hovedopgave at støtte dannelsen af nye ord. Af loven om

sprognævnet fra 1990 med senere ændringer fremgik at en vigtig del af dets arbejde var at samle neologismer, hjælpe til ved valg af nye ord og ved dannelsen af nye ord, f.eks. ved at arbejde på organiseret dannelse af neologismer og samarbejde med de såkaldte terminologiudvalg som har til opgave at danne islandske ord for nye ting og begreber inden for diverse fagområder. Der var omkring 50 terminologiudvalg registreret i den første halvdel af året 2006 hos Íslensk málstöð (Islandsk Sprogsekretariat), sprognævnets kontor. Nogle af dem er meget effektive, mødes regelmæssigt og udgiver bøger og lister over nye termer. Nu er Íslensk málstöð en afdeling i et større institut, men har ellers næsten de samme opgaver som før.

For videre læsning om islandsk sprogpolitik henvises til Ari Páll Kristinsson (2004).

3. Sprogpolitik inden for medierne

Sprogpurismen har haft stor indflydelse på radio, fjernsyn og aviser. Selv om der ikke findes nogen officiel sprogpolitik inden for medierne, så har den eksisteret i lang tid. Fjernsynsstationerne har sprogkonsulenter. Det samme gælder også de største radiostationer, og disse konsulenter læser nyhederne før de bliver udsendt. De læser også annoncer og undertekster til film eller tv-programmer. De fleste aviser har også sprogkonsulenter.

Morgunblaðið (herefter Mbl) er landets ældste avis som endnu udkommer, og dens princip har i årtier været at se til at avisens sprog var af god kvalitet. I en lederartikel i april 2005 om den islandske sprogpurisme lægges der vægt på at Mbls læsere stiller store krav til avisen i sproglige sager, og at det samme gælder dem som bruger mbl.is, avisens hjemmeside på nettet. Man skal derfor ikke forvente at finde mange importord i avisens artikler eller andre tekster. Hvis de forekommer, er de ofte sat i anførselstegn. I annoncer findes ind i mellem importord, oftest vedrørende biler og maskiner eller mad, musik og mode. I det hele taget kan man sige at alle islandske aviser gør sig umage med at præsentere afløsningsord inden for alle områder så snart de eksisterer.

4. Materiale og metode

Målet med denne del af importordsprojektet er at finde ud af i hvor stor grad afløsningsord bruges, i stedet for eller ved siden af bestemte importord i de nordiske lande, om de enkelte afløsningsord bruges mere end importordene eller omvendt, og hvilke typer af afløsningsord der er de hyppigste. For at kunne komme frem til et resultat som kan sammenlignes med de andres undersøgelser, blev det besluttet at aviser skulle være undersøgelsens hovedkilder. På den måde er der en mulighed for at sammenligne resultaterne fra de forskellige lande. I denne artikel drages der også nytte af andre kilder, f.eks. tekstsamlinger og ordbøger, for at finde frem til så nøjagtige oplysninger om afløsningsordenes alder i sproget som muligt. I 4.1.–4.3. er der først gjort rede for materialet fra A-delen af projektet, d.v.s. omfanget af importord i de nordiske sprog, derefter for de databaser og ordbøger som stod til rådighed,

medens valget af de områder vi arbejdede med og selve arbejdsmetoden er skildret i 4.4. og 4.5.

Som det fremgik af afsnit 2, har sprogpurismen hersket i Island i lang tid. Man kæmpede imod importord, først ord af latinsk, tysk og dansk oprindelse, senere især danske ord og ordforbindelser. I de senere år er det især engelsk man har været på vagt over for. Af denne grund søgte man efter nye ord eller betydninger så snart importordene dukkede op. Mange af de ord som bruges i stedet for importordene i denne undersøgelse, er gamle i sproget, men har fået en udvidet betydning. For at gøre sammenligningen enklere kaldes de her alle for afløsningsord, d.v.s. de bruges i stedet for et importord selvom ganske mange af importordene ikke blev brugt i skriftsproget.

4.1. Materiale fra undersøgelsen af omfanget af importord

I begyndelsen af arbejdet var det planen at artiklerne i denne bog skulle bygge på de importord som blev samlet ved ekserpering af et bestemt antal aviser fra 1975 og 2000 (Selback & Sandøy 2007). I materialet fra ekserperingen var der på den islandske liste kun 301 leksemer. Det skyldtes at selv om adskillige importord bruges i talesproget, bruges de meget mindre i skriftsproget, især i aviserne, og hvis de overhovedet bruges i litteraturen, er hensigten oftest at give teksten et specielt stilpræg. En stor del af importordene på listen stammede fra annoncer, og den gav derfor ikke det rigtige billede af ordenes status i sproget eller af hvorledes afløsningsord, som i dette tilfælde er ganske få, bruges. Selv om listerne med importord fra de øvrige sprog var større, var alle deltagerne enige om at de heller ikke gav det rigtige billede af situationen i deres lande, og at de vanskeligt kunne føre til sammenlignelige resultater. Man besluttede derfor at vælge fire områder ud til en særundersøgelse som beskrives nærmere i 4.4.

4.2. Tilgængelige islandske databaser og deres opbygning

Mulighederne for at søge i databaser bliver stadig bedre i Island. Der findes dog i øjeblikket ingen virkelig god base med forskellige teksttyper, men hvis man søger i alle de baser der står til rådighed, kan man komme til et nogenlunde tilfredsstillende resultat. De største databaser er:

- *Morgunblaðið*, Islands største avis (Mbl) (<http://www.mbl.is/mm/gagnasafn/>). Man arbejder på at gøre hele avisen tilgængelig på nettet fra begyndelsen (1913) og til dags dato. Nu er der mulighed ved registrering at søge på nettet i årgangene 1986–2006, men næsten kun i artikler. Annoncer er i reglen ikke taget med. I samarbejde med Landsbókasafn–Háskólabókasafn (Nationalbiblioteket) har Mbl ladet fotograferede årgangene 1913–1986 som ikke fandtes i maskinlæsbar form. Disse fotograferede tekster er tilgængelige på nettet på Mbls hjemmeside. I denne del af basen finder man også annoncer. Det er desværre nødvendigt at søge alle ordformer (d.v.s. alle kasus) for at komme til det rigtige antal eksempler.

- *Orðabók Háskólans* ((herefter OH) Institut for leksikografi) *tekstsamling* (<http://www.lexis.hi.is/corpus/leit.pl>). I samlingen findes der adskillige tekster fra mange områder. Størstedelen af dem er fra tiden efter 1985, selv om der også findes adskillige ældre tekster. De ældste tekster, som ingen har ophavsret til, er tilgængelige på nettet, mens resten af teksterne er tilgængelig på instituttet. I hele tekstsamlingen findes der omkring 52 millioner løbende ord.
- *Orðabók Háskólans seddelsamling* (<http://www.lexis.hi.is/>). Et af instituttets største projekter er en historisk ordbog fra midten af det 16. århundrede (1540) til dags dato. I seddelsamlingen fra trykte kilder findes der omkring 620 000 forskellige ord.
Samlingen er tilgængelig på nettet, hvor man kan søge i godt to millioner citater. En mindre samling fra talesproget findes også på instituttet med ca. 250 000 citater. Den er ikke tilgængelig på nettet endnu.
- *Det islandske sprogsekretariats databank* (<http://www.ismal.hi.is>) (herefter Ordbanken). I Ordbanken findes der neologismer og foreslåede nye ord fra forskellige terminologiudvalg. Det man savner, er ordenes alder, som man skulle kunne vente var let at tilføje i de fleste tilfælde. Man får heller ikke at vide om ordene er accepteret af sprogbrugerne.

4.3. Ordbøger

Selv om hovedvægten lægges på aviser som kilder, er afløsningsordene også blevet slået op i tilgængelige ordbøger, såvel monolingvale som bilingvale.

Den første islandske monolingvale ordbog, *Íslensk orðabók* (ÍO), udkom 1963, i anden udvidet udgave 1983 og i en tredje udvidet og gennemset udgave 2002. Hvis man i Mbls databank finder afløsningsord ældre end fra 1920, kan man slå op i Sigfús Blöndals *Íslensk-dönsk orðabók* (Bl), som udkom 1920–1924 og bruges meget som et islandsk opslagsværk.

Endnu en ordbog, som undertiden kan være til hjælp, er *Ensk-íslensk orðabók* (Eío) fra 1984. Der finder man mange nye eller temmelig nye afløsningsord for de fleste af de ord fra specielområderne der blev taget med, som lemmaer. På grund af den lange tradition for sproglig purisme er det ganske almindeligt at nye afløsningsord forekommer første gang i bilingvale ordbøger hvor målsproget er islandsk.

4.4. Valg af områder og ord til undersøgelsen

Som det fremgik af 4.1., var deltagerne i projektet enige om at det materiale som blev samlet ved excerpering af de valgte aviser, ikke i sig selv var brugbart til fælles beskrivelse og sammenligning af afløsningsord i de pågældende sprog da resultaterne var vidt forskellige. I de excerperede islandske aviser var importordene relativt få og ikke karakteristiske på grund af avisernes sprogpolitik, mens der i andre sprog, f.eks. dansk og norsk, opstod en lang liste med importord. Gruppen blev derfor enig om at

vælge følgende arbejdsmåde: Først blev der lavet en fælles liste hvorfra hver enkelt foreslog et antal hyppige importord i sit sprog (se Indledning, afsnit 5). På listen er der ialt 138 ord. Siden blev der valgt yderligere fire områder til speciel undersøgelse, *IT*, *mad*, *boldspil* og *ungdomsmusik*, og ti fælles ord til hvert område. Vi antog at vi på denne måde ville få mulighed for at få resultater som man senere kunne sammenligne. Det viste sig at der i islandsk fandtes afløsningsord inden for de tre førstnævnte områder i stedet for næsten alle de foreslåede importord, mens det ikke var tilfældet når det drejede sig om ungdomsmusik.

4.5. Metode

Som det allerede er fremgået, findes der kun mulighed for at søge i Mbls database hvis man vælger materiale fra aviser. Mbl er en ret konservativ avis hvad sproget angår, og man ved på forhånd at antallet af importord ikke vil blive højt. Ved undersøgelsen af de 40 importord fra de fire områder var min arbejdsmåde derfor følgende: Først gik jeg igennem listen og noterede de afløsningsord jeg allerede kendte. Siden prøvede jeg at finde ud af om der også fandtes afløsningsord til resten af importordene, bl.a. i Ordbanken hos Islandsk Sprogsekretariat. Alle disse ord slog jeg op i Mbls database, såvel importordene som afløsningsordene, noterede om det viste sig at andre ord var blevet foreslået, og noterede også ordenes alder i databasen. Den sidste gennemgang foregik fra 21. november til 27. november 2005. Til sidst undersøgte jeg om importordene forekom oftere i databasen end afløsningsordene eller omvendt. Nu havde jeg til rådighed en ret stor liste med afløsningsord som kunne undersøges nærmere. Det næste skridt var at slå dem op i OHs databank fra skriftsproget og i OHs tekstsamling i slutningen af november 2005. I nogle tilfælde var det muligt at finde ældre eksempler end hos Mbl. Til slut slog jeg afløsningsordene op i tilgængelige ordbøger. Resultatet præsenteres i 5.1.–5.4.

Ved undersøgelse af fælleslisten søgte jeg efter de 138 foreslåede ord i Mbls database. Ganske få af dem forekommer på den islandske liste fra de excerperede aviser. Af de undersøgte ord var størstedelen ikke at finde i databasen i den betydning jeg søgte efter, ordene var overhovedet ikke registreret, eller de islandske ord var for gamle. Resultatet behandles i afsnit 6.

5. De fire udvalgte områder

Som beskrevet i 4.4. blev der valgt fire områder til undersøgelsen af afløsningsord og ti importord til hvert område. I det følgende bliver importordene undersøgt med hensyn til deres afløsningsord, først og fremmest i Mbl, men også i de andre nævnte databaser og kilder. Da Mbl er den eneste af islandske aviser som er tilgængelig i en database på nettet, bruges den som primær kilde. Ældre islandske aviser, som alle er gået konkurs, findes ikke i maskinlæsbar form, og de tre andre aviser som findes på markedet nu, *Blaðið* (nu: *24 stundir*), *Dagblaðið* og *Fréttablaðið*, har heller ikke tilgænge-

lige databaser som man kan søge i. Jeg vil nu gå igennem hvert ord for sig inden for hver gruppe og gøre rede for de oplysninger som jeg fandt.

5.1. Ord fra IT

De ti importord som blev valgt til undersøgelsen af IT, er *attachment*, *back-up*, *cracker*, *diskette*, *download*, *homepage*, *junkmail*, *laptop*, *monitor* og *surf*. Undersøgelse i *Morgunblaðið* (Mbl) gav følgende resultat:

Tabel 1: Ti ord fra IT-området

<i>Importord</i>	<i>Afløsningsord</i>	<i>Morgunblaðið</i>
attachment	viðhengi	1995
back-up	afrit	1988
	afritun	1985
	öryggisafrit	1992
cracker	tölvubrjótur	1994
diskette	disklingur	1988
download (subst.)	niðurhal	2003
	niðurlaðsla	2004
home page	heimasíða	1994
junk mail	ruslpóstur	1996
	amapóstur	2006
laptop	kjöltutölva	1988
	fartölva	1989
	ferðatölva	1989
monitor	skjár	1983
	vaktari	1998
surf	skruna	2000

Som tabellen viser, er de fleste af ordene relativt nye som det også kunne forventes i denne branche. Terminologiudvalget inden for IT (TU-IT) udgav et hæfte med nye ord 1983. Anden udgave udkom 1986, den tredje 1998 og den fjerde og største 2005. Dem har jeg brugt i det følgende såvel som Ordbanken hos Islandsk Sprogsekretariat, OHs samlinger og de vigtigste ordbøger.

Attachment: Ordet *viðhengi* bruges om det som hænger fast ved noget andet. Det er ret gammelt i sproget og bruges bl.a. om vedhæng, dvs. små ting af guld eller sølv som er vedføjede et armbånd. I Mbl-databasen findes eksempler på denne anvendelse fra 1963. Inden for IT har det fået en udvidet betydning, og den bruges i Mbl efter 1995.

I OHs samling fra skriftsproget findes ordet i den almindelige betydning fra 1904, men der er endnu ikke nogen eksempler på ordet i forbindelse med IT. I tekstsamlingen var der heller ingen eksempler.

I Ordbanken er der eksempler såvel på *viðhengi* som *fylgiskjal*. *Viðhengi* forekommer hverken i ÍO fra 1963 eller 1983, men ordet findes i udgaven fra 2002 både i den almindelige betydning og inden for IT. Forklaringen er ‘fylgiskjal með tölvupósti’, d.v.s. et bilag med en e-post. I TU-IT 1983 og 1986 findes ordet ikke, men i udgaven fra 1998 foreslås *fylgiskjal* ‘bilag’, som er et gammelt ord i sproget, og det samme gælder for udgaven 2005. Det ældste citat i OHs seddelsamling fra trykte kilder er fra 1755. I Eío findes *attachment* ikke i denne betydning. I daglig tale er *viðhengi* det almindelige ord. Importordet *attachment* findes ikke i Mbls database.

Back-up: De ældste eksempler på ordet *afrit* stammer fra begyndelsen af det 20. århundrede og er sandsynligvis dannet efter det danske ord *afskrift*. Det ældste eksempel på ordet i Mbls database stammer fra 1916. Det findes i Bl og i OHs seddelsamling fra 1924. Det er et ganske almindeligt ord for afskrift, og det er derfor faldet helt naturligt at bruge det som afløsningsord for *back-up*. Det ældste eksempel på *afritun* ‘det at afskrive’ synes at være lidt yngre. Det forekommer første gang i Mbl 1932. Det ældste eksempel på *afrit* i Mbl inden for IT stammer fra 1988 og fra 1985 findes ordet *afritun*.

I TU-IT 1983 og 1986 foreslås *afritun* for handlingen *back-up*, mens udgaverne fra 1998 og 2005 foreslår *öryggisafrit* ‘sikkerhedsafskrift’ for selve produktet. *Öryggisafrit* findes der eksempler på i Mbls database fra 1992. I Eío findes *back-up* ikke i denne betydning. Importordet *back-up* findes ikke i Mbls database.

Cracker: Ordet *tölvuprjótur* synes at blive brugt såvel for det engelske ord *cracker* som for *backer* om den som på en ulovlig måde bryder ind i computersystemer. Det ældste eksempel i Mbls database om *tölvuprjótur* i betydningen ‘cracker’ stammer fra 1994. Ordet forekommer hverken i TU-IT 1986 eller 1998, mens udgaven fra 2005 har *tölvuprjótur* som opslagsord. I ÍO 2002 bruges *tölvuprjótur* i betydningen ‘hacker’. I Eío findes *cracker* ikke i denne betydning, og det forekommer heller ikke i databasen.

Diskette: Ordet *disklingur* findes i Mbl fra 1988. OH har et ældre eksempel fra 1977 hvor der i parentes står *disketta*, *segulskífa* (*segull* ‘magnet’; *skífa* ‘skive, plade’). Ordbanken har kun *disklingur*.

I TU-IT fra 1983 findes afløsningsordet *disklingur*, og det samme gælder de yngre udgaver. I ÍO 1983 findes *disklingur* ikke som opslagsord. Det er først taget med i udgaven fra 2002. I denne udgave finder man også *disketta* som opslagsord. Det ældste eksempel i Mbl om *disketta* stammer fra 1989. Begge ordene bruges ligeligt i almensproget.

I Eío står som betydning ved *diskette*: ‘segulplata, plata, disklingur, lítill seguldiskur’. *Disklingur* er det eneste af ordene som er almindelig brugt.

Download: I TU-IT 1986 foreslås ‘senda niður’ (sende ned) i stedet for verbet *download*. I udgaven fra 1998 har udvalget foreslået et andet verbum *flytja niður* (flytte ned) og substantivet *niðurflytningur*. I udgaven fra 2005 foreslås verbet *bláða niður* og

substantivet *níðurbleðsla*. Det eneste eksempel i Mbls database på *níðurflutningur* forekommer i en ordliste fra terminologiudvalget som blev trykt i avisen i 2000. I OHs samlinger er der ingen eksempler på *níðurflutningur*, og verbet *flytja níður* forekommer heller ikke i denne betydning. I Ordbanken findes der kun *níðurflutningur* og *flytja níður*.

Det begreb man nu ser i aviserne og hører i radio og TV, er verbet *hala níður* samt substantivet *níðurbal* og *blaða níður* samt substantivet *níðurbleðsla*. De forekommer i Mbls database fra 2003.

Eío har ikke *download* som lemma, og ÍO 1983 og 2002 medtager heller ikke *níðurflutningur* og *níðurbal*. I Mbl findes der kun et eksempel fra 2004 på importordet *download* i parentes. Eksemplerne på *senda níður*, *flytja níður* og *blaða níður* er alt for mange og almindelige i databasen til at slå dem op alle sammen.

Homepage: Mbl bruger tidligst *heimasíða* for *homepage* i 1994. I TU-IT 1986 forekommer ordet ikke, mens udvalget foreslår brugen af *heimasíða* i udgaven fra 1998 og senere. I Ordbanken findes kun eksempler på *heimasíða*, og OHs seddelsamlinger giver samme resultat. *Homepage* bruges overhovedet ikke, og heller ikke noget andet afløsningsord end *heimasíða*.

Junk mail: Mbl bruger *ruslpóstur* første gang 1996 i betydningen 'uønsket post'. Terminologiudvalget har ikke ordet med i sine ældre udgaver, men i udgaven fra 2005 foreslås *amapóstur* (*ami* 'ærgelse'). I OHs samlinger var der ingen yngre eksempler på *ruslpóstur* end fra 2002, og det samme gælder ÍO. Ordbanken har kun *ruslpóstur* som forslag for *junk mail*, og i Eío forekommer kun den almindelige anvendelse, d.v.s. om alle slags annoncer som kommer med posten. *Junk mail* forekommer ikke i Mbls database.

Laptop: *Kjöltutölva*, *fartölva* og *ferðatölva* opstod nogenlunde samtidig. I Mbls database forekommer *kjöltutölva* (*kjölta* 'skød') første gang 1988, medens de ældste eksempler på *fartölva* og *ferðatölva* er fra 1989. Nu bruges *fartölva* af de allerfleste. Ordet forekommer ikke i TU-IT 1986, mens i udgaverne 1998 og 2005 foreslås *kjöltutölva*. *Laptop* findes ikke i Ordbanken. I ÍO står som forklaring ved *fartölva* 'ferðatölva'. 'Ferðatölva' er også forklaringen på *kjöltutölva*. I Eío er *laptop* ikke med som opslagsord.

Monitor: *Skjár* er et gammelt ord i sproget (se 7.4.), mens de ældste eksempler i Mbls database inden for IT stammer fra 1983 i betydningen 'monitor'. Et ældre eksempel (1979) findes i OHs seddelsamlinger.

TU-IT foreslår i sine udgaver fra 1983 og 1986 *mánir* for 'monitor'. *Mánir* er sikkert dannet af verbet *mæna* 'stirre'. I udgaven fra 1998 foreslås såvel *gátir*, af

Ordet *skjár* for 'monitor' blev foreslået af digter og oversætter Helgi Hálfðanarson. En af de første forekomster af dette ord var denne i tegneserien *Conrad* i 1983.

verbet *gæta* ‘passe på’ som *manir*. I Ordbanken findes der nogle ord som er blevet foreslået af adskillige terminologiudvalg. Det er *eftirlitsskjár* (*eftirlit* ‘kontrol’), *vaktari* (*vakta* ‘vogte, passe’), *sívaki* (*sí* ‘altid’, *vaki* ‘den som er vågen’), *síríti* (*riti* ‘den som skriver’), *manir*, *sísjá* (substantivet *sjá* af verbet *sjá* ‘se’). *Skjár* og *vaktari* synes at være de mest brugte nu. *Vaktari* findes i Mbl fra 1998 og i Eío fra 1984. Importordet *monitor* er også ganske hyppigt, i hvert fald i talesproget, men forekommer ret sjældent i Mbls database, kun én gang mellem 1986 og 2006 i parentes hvor afløsningsordet er *síríti*.

Surf: Fra år 2000 findes der eksempler på verbet *skeruna* ‘glide’ i Mbls database som afløsningsord for *surf* inden for IT. Ordet er gammelt i islandsk, det ældste citat i almindelig betydning i OHs seddelsamling fra skriftsproget er fra 1855. OH har derimod ingen eksempler på *skeruna* som afløsning for *surf*. Ordbanken har kun eksempler på afløsningsordet *spranga* ‘stoltser, spanke’, som sikkert stammer fra TU-IT 1998. Det tilpassede ord *sörfa* findes i Mbls database 1995, og i teksten står ordet i anførselstegn. I talesproget er det ganske almindeligt.

5.2. Ord fra madområdet

De ti ord som blev valgt fra madområdet, er *broccoli*, *cornflakes*, *croissant*, *fastfood*, *food processor*, *junkfood*, *ribeye*, *sandwich*, *snacks* og *zucchini*. Undersøgelsen i *Morgunblaðið* (Mbl) gav fdet resultat vi ser i tabel 2.

Kun ét af de ti foreslåede importord er uden afløsningsord, *ribeye*. Det forekommer 11 gange i Mbl fra 1986 til november 2005, men aldrig mellem 1913 og 1986. I de ældste eksempler står ordet i anførselstegn. Der er ingen eksempler i ÍO eller Eío.

broccoli: Der findes to afløsningsord for *broccoli*. Det ene er *spergilkál*, med det ældste eksempel i Mbls database i en annonce fra 1965, det andet er *sprotakál*, som først synes at forekomme i databasen 1992. I en artikel om *sprotakál* berettes at ordet blev dannet adskillige år før, men ikke nåede at slå igennem.

I OHs seddelsamling findes *spergilkál* i en kogebog fra 1978. I ÍO er ordet først opslagsord i udgaven fra 2002 sammen med importordet *brokkolí*. I Eío findes såvel det tilpassede ord *brokkóli* som *spergilkál* i artiklen om opslagsordet *broccoli*. *Spergilkál* er ganske almindeligt i dag ved siden af *brokkóli*. I Mbls database 1986–2006 forekommer *brokkóli* 40 gange, *brokkolí* 6 gange, mens *spergilkál* findes i 178 artikler. Mellem 1913 og 1986 optræder *spergilkál* 19 gange, *brokkóli* 5 gange og *brokkolí* 5 gange.

Tabel 2: Ti ord fra madområdet

<i>Importord</i>	<i>Afløsningsord</i>	<i>Morgunblaðið</i>
broccoli	spergilkál	1965
	sprotakál	1992
cornflakes	kornflögur	1969
croissant	smjördeigshorn	1995
	hveitihorn	1993
	brauðsnúður	1994
	smjörhorn	1995
fastfood	skyndibiti	1987
food processor	matvinnsluvél	1993
junkfood	ruslfæði	1988
	sjoppumatur	1981
ribeye	–	–
sandwich	samloka	1958
snacks	nasl	1919
zucchini	(kúrbítur)	1989

cornflakes: Det mest brugte afløsningsord er *kornflex*, d.v.s. et tilpasset importord. Det findes 39 gange i Mbls database fra 1989 til 2006. Som afløsningsord bruges også *kornflögur*. Det ældste eksempel i Mbl stammer fra 1969. Det ældste eksempel i OHs seddelsamling stammer fra en kogebog fra 1966 med *cornflakes* i parentes. Ordet forekommer ikke i ÍO 1983, men er taget med i udgaven fra 2002. I denne udgave finder man også som opslagsord *kornflex* og *kornfleix*.

I Eío er *cornflakes* et opslagsord, og det islandske ord i artiklen er *maísflögur*. Det forekommer også i Mbl fra 2003 med *cornflakes* i parentes. I OHs seddelsamling findes et eksempel fra 1986 om *maísflögur*, men dette ord bruges også som afløsningsord for mexikanske *nachos*. *Cornflakes* er ikke opslagsord i ÍO 2002. Det ældste eksempel på *cornflakes* i Mbls database forekommer i en annonce fra 1919. I den del af basen som er tilgængelig på nettet (1986–2006), er der kun to eksempler på ordet.

croissant: Fire afløsningsord bruges for *croissant*: *smjördeigshorn*, *hveitihorn*, *brauðsnúður* og *smjörhorn*, som alle forekommer i Mbl. *Smjördeigshorn* er det mest almindelige i talesproget og bruges også i Eío, mens ingen af de fire ord forekommer i ÍO 1963, 1983 eller 2002. Selve fremmeordet er ganske almindeligt i talesproget. Det forekommer 23 gange i Mbls database fra 1993–2006.

fastfood: Det almindelige afløsningsord for *fastfood* er *skyndibiti*. Det findes første gang i Mbl 1982 og bruges i Eío fra 1984. Det findes ikke i ÍO fra 1983, men er med 2002. Der er ingen citater i OHs samlinger. *Fastfood* bruges næsten aldrig og forekommer

ikke i Mbls database, og *fastfood restaurant* hedder altid *skyndibitastaður*, med det ældste eksempel i Mbls database fra 1982.

food processor: Afløsningsordet *matvinnsluvél* findes i Mbls database første gang 1993. Det er ganske almindeligt i sproget, men findes ikke endnu i OHs samlinger. I ÍO 2002 står det som opslagsord. Importordet bruges næsten aldrig.

Første forekomst av *skyndibiti*:

Hamborgarar í brauði eru þægi-
legur matur, og voru oftast seldir
sem samlokur, þ.e. sem skyndi-
biti. Þetta hentaði auðvitað vel
fyrir fólk á hlaupi, þegar ekki var
tími til að setjast niður og borða
hollustusamega í ró og næði.
(*Morgunblaðið* 19.9.1982 s. 62.)

junkfood: *Ruslfaði* er det almindeligste afløsningsord for *junkfood*. Det findes i Mbls database fra 1988 og i OHs seddelsamling fra 1990, men er ikke opslagsord i ÍO. Eíó bruger *sjoppumatur* som forklaring, d.v.s. et til dels tilpasset importord af *sjoppa*, eng. *shop*, og *matur* 'mad', og det forekommer 1981 i Mbls database. Importordet bruges næsten aldrig og findes ikke i Mbls database.

sandwich: Det almindelige ord i islandsk er *samloka*, og importordet bruges ikke. Mbl har eksempler på *samloka* fra 1967, men ingen på *sandwich*, og i OHs seddelsamling stammer det ældste citat fra 1966. Ordet forekommer allerede i ÍO fra 1963.

snacks: Det tilpassede importord *snack* er det mest brugte for eng. *snacks* og forekommer ganske ofte i Mbls database. Det blev først optaget i ÍO 1983. Som afløsningsord bruges *nasl*, som er et gammelt ord i sproget med samme betydning. I OHs seddelsamling er det ældste eksempel fra slutningen af det 19. århundrede, og *nasl* er opslagsord i Bl.

zucchini: Det almindelige ord for *zucchini* er *kúrbítur*, et importord lånt fra tysk *Kürbis*. I Mbl forekommer det fra 1989, i de ældste eksempler med ordet *zucchini* i parentes. I ÍO 1983 forklares *kúrbítur* som 'grasker', d.v.s. græskar, mens der i udgaven fra 2002 står at *kúrbítur* er en klatreplante i slægt med græskar. Ordet *zucchini* nævnes ikke. Kun ét eksempel fra 2004 findes i Mbls database.

5.3. Ord fra boldspil

De ti ord som blev valgt fra boldspil, er *basketball*, *bowling*, *corner*, *green*, *offside*, *quarterback*, *squash*, *team*, *time-out* og *volleyball*. Undersøgelse i *Morgunblaðið* (Mbl) gav det resultat vi ser i tabel 3.

basketball: Boldspillet *basketball* har været sport i Island fra omkring 1920. Det er svært at sige hvor gamle afløsningsordene *körfuknattleikur* og *körfubolti* er. I Mbls database fra 1913 til 1984 kan man først og fremmest studere 200 fotograferede tekster, men ordet *körfuknattleikur* forekommer 1108 gange, og det ældste eksempel jeg kom frem til, var fra 1952. *Körfubolti* forekommer 328 gange, og det ældste eksempel jeg kunne finde var fra 1947. I OHs seddelsamling findes selve ordet

körfubolti ikke, mens adskillige sammensætninger forekommer, f.eks. *körfuboltamaður*, *körfuboltalið*, de ældste fra 1961. Eksempler på *körfuknattleikur* og alle mulige sammensætninger dertil kendes fra 1947. Forklaringen er at *körfuknattleikur* er et højtideligere ord, som bruges mere på tryk, mens *körfubolti* er det daglige ord i talesproget og bruges mindre i skriftsproget, i det mindste i det lidt ældre sprog. Det samme gælder f.eks. *knattspyrna* og *fótbolti* for fodbold hvor *knattspyrna* er det højtideligere ord. *Basketball* forekommer ikke i Mbls database.

Tabel 3: Ti ord fra boldspil

<i>Importord</i>	<i>Afløsningsord</i>	<i>Morgunblaðið</i>
basketball	körfubolti körfuknattleikur	1947 (1952)
bowling	keila	1990 (?)
corner	hornspyrna	1938
green	flöt	1992
offside	rangstæður (adj.) rangstaða (subst.)	1918 1942
quarterback	fyrirliði	1918
squash	veggjatennis	1994
team	lið	1916
time-out	leikhlé	1957
volleyball	blak	1966

bowling: Afløsningsordet for *bowling* er *keila*. I Mbl forekom ordet *bowling* i anførselstegn i ret mange år, og de ældste eksempler stammer fra 1947. *Bowling* blev først en populær sport meget senere. Det er f.eks. ikke taget med i en håndbog med islandske sportsudtryk (*Íþróttir k-ö*) som blev udgivet 1976. Det er lidt svært at søge eksempler på *keila* i Mbls database. Der findes tusinde af eksempler på ordet, men de fleste har med fisken *keila* (en kegleformet fisk) at gøre. *Keila* om sporten kendes i det mindste fra 1990 og bruges nu af de fleste. Centrene hvor man kan spille *keila*, har fået navnene *Keiluböllin* (Kegleslottet) og *Keilubær* (Kegleby). I Mbls database fra 1986–2006 bruges *bowling* ikke længere om sporten.

corner: Fodbold er kendt som sport i Island fra 1895. Allerede 1899 blev den første fodboldforening stiftet, Fótboltafélag Reykjavíkur, som i 1915 blev Knattspyrnufélag Reykjavíkur. Mange syntes at det ældre navn var upassende da *fótbolti* jo var et låneord. Terminologien inden for sporten blev næsten fra starten islandsk.

For *corner* bruges ordet *hornspyrna*, som forekommer første gang i Mbls database 1938, mens der ikke findes nogen eksempler på *corner*. I OHs seddelsamling er det ældste citat fra 1951. I en håndbog med sportsudtryk i Island fra 1976 (*Íþróttir k-ö*, 18) forklares ordet *hornspyrna* uden at det engelske ord er opgivet, mens det engelske ord står i parentes ved behandling af andre fodboldtermer, f.eks. *aukaspyrna* 'free kick',

vítaspyrna ‘penalty kick’, *rangstaða* ‘off side’. Importordet *corner* findes ikke i Mbls database.

offside bruges både som substantiv, *rangstaða*, og adjektiv, *rangstæður*, i islandsk. Adjektivet er mest almindeligt, og de ældste eksempler i Mbls database stammer fra 1918. Substantivet *rangstaða* findes der eksempler på fra 1942. Citaterne i OHs seddelsamling er meget yngre. Importordet findes ikke i Mbls database.

quarterback: Ordet bruges kun i amerikansk fodbold som næsten ikke spilles i Island. Ordet *fyrirlíði* synes at være det mest gængse for *quarterback*, og det er det samme som bruges om anføreren i europæisk fodbold. *Fyrirlíði* findes i Mbls database fra 1918 om anfører i europæisk fodbold, mens importordet *quarterback* overhovedet ikke forekommer. *Fyrirlíði* er et gammelt ord i sproget i betydningen ‘holdleder, anfører’. I OHs seddelsamling findes der eksempler på ordet *fyrirlíði* fra det 17. århundrede, og det var ganske naturligt at vælge det for en anfører i fodbold.

I Eío er det islandske ord for *quarterback* *líðstjóri*. Det findes ikke i OHs seddelsamlinger som genitivssammensætning, men som stammesammensætningen *líðstjóri* fra midten af det 19. århundrede i almen betydning.

green: Golf begyndte man at spille i Island omkring 1934. Der blev længe brugt importord som termer inden for denne sport, mens der langsomt opstod islandske ord som nu høres temmelig ofte. I håndbog om sport i Island fra 1976 (*Íþróttir*) bruges islandske termer i alle tilfælde. For *green* eller *putting green* bruges f.eks. *flöt*, som er et gammelt ord i sproget i betydningen ‘græsplæne’. Tusindvis af eksempler dukker op hvis man søger på *flöt* i Mbls database, næsten alle i den almindelige betydning. Fra 1995 findes der i Mbl en liste over termer inden for golf, deriblandt *flöt* for *green*. I aviser, radio og tv bruges *flöt* efterhånden ganske ofte, mens golfspillere gerne taler om *gríníð* (green), et tilpasset importord med efterhængt artikel. Importordet *green* findes ikke i Mbls database.

squash: Afløsningsordet *veggjatennis* er et relativt nyt ord i islandsk. I en håndbog med sportsudtryk i Island (*Íþróttir*) bruges kun *squash* om sporten. I Eío fra 1984 nævnes der ikke et islandsk ord for sporten, kun en beskrivelse af måden at spille *squash* på. I Mbls database findes afløsningsordet *veggjatennis* første gang 1994, og derefter stadig oftere. Det er nu ganske almindeligt, og begge ordene lever side om side. ÍO 2002 har ikke *veggjatennis* som opslagsord.

team: Det islandske ord for *team* er *líð*. I denne betydning findes det i Mbls database fra 1916 om fodboldteam. *Líð* er et gammelt ord i sproget, og det er helt naturligt at bruge det i udvidet betydning om et hold i sport. *Team* bruges næsten aldrig.

time-out: Afløsningsordet for *time-out* er *leikblé*. Det ældste eksempel i Mbls database stammer fra 1957, og *leikblé* er det eneste ord som bruges. Det forekommer ikke i ÍO 1963, men er opslagsord 1983. Importordet *time-out* findes ikke i Mbls database.

volleyball: Det eneste ord som bruges for volleyball er *blak*. Importordet bruges overhovedet ikke. Denne sportsgren er kendt i Island fra 1933 eller 1934, selv om den først blev populær efter 1965. I Mbls database synes det ældste eksempel at stamme fra 1966. Det forekommer i en annonce om en volleyballkamp hvor der står i parentes at det var den første kamp af denne slags i Island: “Íþróttir, þar sem m.a. verður keppt í blaki í fyrsta sinn á Íslandi”. *Blak* er opslagsord i ÍO 1983. Importordet *volleyball* findes ikke i Mbls database.

5.4. Ord fra ungdomsmusik

De ti ord som blev valgt fra ungdomsmusik, er *disco*, *DJ*, *DVD-player*, *fan club*, *hip hop*, *idol*, *new age*, *rap*, *scratch* og *sound effect*. Undersøgelsen i *Morgunblaðið* (Mbl) gav følgende resultat:

Tabel 4: Ti ord fra ungdomsmusik

<i>Importord</i>	<i>Afløsningsord</i>	<i>Morgunblaðið</i>
disco	–	–
DJ	plötusnúður skífupeytir	1969 1995
DVD-player	mynddiskaspilari myndspilari	2001 1998
fan club	aðdáendaklúbbur	1990
hiphop	–	–
idol	stjarna átrúnaðargoð	– 1914
new age	nýöld	2001
rap	–	–
scratch	skank plötuklór skífuklór klór	1999 2001 2003 2003
sound effect	hljóðeffekt leikhljóð	–

Det viste sig at der inden for denne gruppe fandtes tre importord uden islandske afløsningsord, *disco*, *hip hop* og *rap*. Ortografien er lavet efter islandske ortografiske regler. *Diskó* skrives med *k*, da *c* ikke findes i islandsk ortografi, og med diftongen *ó* der udtales som på engelsk, mens *o* på islandsk er en åben bagtunge-monoftong. *Hípp hopp* og *rapp* skrives med dobbelt *p* ifølge islandsk udtale og ortografiske regler. Med ét *p* ville vokalen blive udtalt som lang.

DJ: Det almindelige afløsningsord for *DJ* er *plötusnúður*, d.v.s. den som drejer plader. Det findes i Mbils database fra 1969, men er først opslagsord i ÍO 2002. I nutidssproget bruges *DJ* gerne som betegnelse for den som arbejder som *plötusnúður*, f.eks. “DJ Jónas er plötusnúður í kvöld”, d.v.s. ‘DJ Jónas arbejder som DJ i aften’. Et yngre ord er *skífupeytir* (af *skífa* ‘skive’ og *peytir* ‘den som sætter i hurtig bevægelse’) med eksempler i Mbils database fra 1995. Det ser ud til at bruges lige så meget nu som *plötusnúður*. Se også ordet *scratch* nedenfor.

DVD-player: Der bruges i hvert fald to afløsningsord for *DVD-player*. Det ene er *mynddiskaspilari*, som findes i Mbils database fra 2001, og det andet er *myndspilari* fra 1998. Det mest brugte ord er det halvassimilerede *DVD-spilari*. Afløsningsordene for apparatet forekommer hverken i Ordbanken eller i OHs samlinger. Selv om ÍO har *myndiskur* ‘DVD’ som opslagsord, findes ordet for apparatet der ikke, og DVD er heller ikke opslagsord i nogen af de andre ordbøger eller baser som stod til rådighed, noget som viser at det ikke er blevet accepteret i islandsk, selv om det er ganske almindeligt i annoncer og i talesproget.

fan club: Der findes ingen eksempler på importordet *fan club* i Mbils database. Afløsningsordet *aðdáendaklúbbur* findes i databasen 1986–2006 første gang fra 1990, men i basen fra 1913 til 1986 er der fire eksempler, det ældste fra 1974. I OHs seddelsamling findes der ét citat i en roman fra 1979. Det ældste eksempel på ordet *aðdáandi* i seddelsamlingen er fra 1958, og *klúbbur* er et låneord som findes i sproget fra begyndelsen af det 19. århundrede. EÍO har ikke *fan club* som opslagsord, og ÍO har ikke *aðdáendaklúbbur* med i den nyeste udgave.

idol: Det almindeligste ord for *idol* er *átrúnaðargóð*, som findes i OHs seddelsamling fra slutningen af det 17. århundrede i almen betydning, d.v.s. om gudebillede, forbillede, ikke særlig knyttet til musik, men bruges nu også i denne branche i den udvidede betydning ‘forbillede i ungdomskultur’. Mbils database har eksempler fra 1914 og til i dag om ‘forbillede’ og fra omkring 2000 hvor betydningen er specielt knyttet til ungdomsmusik.

Eksempler på importordet *idol* findes i Mbils database fra 1990. De ældste er knyttet til titler på film- eller tv-serier, mens det første eksempel, som er knyttet til musik, er titlen på den islandske version af tv-serien *American idol* fra 2003, som på islandsk fik navnet *Idol stjörnuleit* (*stjörnu* gen. af *stjarna* ‘stjerne’, *leit* ‘søgen’). *Stjarna* blev længe brugt for engelsk (*film*)*star*, og det var derfor forventeligt at det blev valgt i titlen på den islandske version af *American idol*, d.v.s. *Idol-stjörnuleit* med engelsk udtale af *idol*. Vinderen er *idol-stjarna*, og samtidig er han eller hun *poppídól* (med islandsk udtale). Inden for musikbranchen i dag bruges f.eks. *poppstjarna* mere end *átrúnaðargóð*. *Stjarna* er et gammelt ord i sproget i almindelig betydning og forekommer flere tusinde gange i Mbils database.

new age: Ordet *njóld* er gammelt i sproget knyttet til en bestemt periode i verdenshistorien i modsætning til *fornjóld* ‘oldtiden’ og *miðjóld* ‘middelalderen’. I nutidssproget er ordet en direkte oversættelse fra engelsk og mest knyttet til esoteriske aktiviteter. Det findes også inden for ungdomsmusik, men bruges ikke ret

meget. Importordet er det almindelige. I forbindelse med musik har Mbbls database de ældste eksempler fra 2001. I ÍO 2002 er der ingen tilknytning til musik. Importordet *new age* findes ikke i Mbbls database 1986–2006.

scratch: Afløsningsordene *skank*, *klór*, *skáfuklór* og *plötuklór* bruges alle i stedet for *scratch* inden for ungdomsmusik. I en artikel fra 1999 kan læses at de DJs som har en bestemt stil, har foreslået et nyt navn for dem selv. Mange af dem har valgt navnet *skáfuskankari* i stedet for *plötusnúður*, og ordet *skank* for *scratch*. *Plötuklór* findes i Mbbls database fra 2001, mens de ældste eksempler på *klór* og *skáfuklór* stammer fra 2003. I artiklen, hvor *plötuklór* forekommer, står i parentes (*scratch*). Af disse ord synes *skank* at bruges mest i øjeblikket. *Skáfuskank* er en konkurrence som regelmæssigt finder sted, første gang 1999, og det har hjulpet ordet *skank* til at slå rod. Brugen af *skank* i denne betydning er ikke den samme som engelsk/amerikansk *skank*, som er en speciel type af musik. Se også ordet *DJ* ovenfor.

sound effects: Afløsningsordet for *sound effects* er inden for musik oftest det halvassimilerede ord *hljóðeffekt*. Det synes ikke at forekomme i Mbbls database, og det gør importordet heller ikke. I OHs seddelsamling findes kun to citater med *hljóðeffekt*, det ældre fra 1990, og ordet forekommer ikke i ÍO.

Sound effects er i Eío kun oversat med *leikhljóð*, som henviser til adskillige lyde i filme, radioudsendelser og lignende, men ikke specielt til musik.

6. Andre undersøgelser

Dette afsnit handler på den ene side om fælleslisten, 6.1., som allerede er blevet nævnt, og på den anden om en speciel undersøgelse af tre ord, *bodyguard*, *design* og *e-mail*, 6.2., som var med i en holdningsundersøgelse knyttet til fællesprojektet (Kristján Árnason 2006).

6.1. Fælleslisten

På fælleslisten findes der 138 importord til nærmere undersøgelse. Deraf behandles to, *design* og *e-mail*, specielt i 6.2. samt ordet *bodyguard*. I ganske mange tilfælde (i alt 64) var der ingen eksempler i Mbbls database, hvor importordet blev brugt ved siden af et afløsningsord. Det gælder ordene *airbag*, *airguide*, *antiquary*, *backing*, *bag*, *black*, *blend*, *boom*, *boss*, *boutique*, *boy*, *celiac (disease)*, *co-pilot*, *color CD*, *country*, *cruise control*, *darling*, *destination*, *entertainment*, *exit*, *facility*, *frontrunner*, *gay*, *girl*, *helpdesk*, *image*, *in*, *insider*, *integration*, *keyboard*, *knowhow*, *lift*, *live*, *lookalike*, *mail*, *match*, *media*, *out*, *perfectionist*, *performance*, *playoff*, *PR (public relations)*, *recycling*, *roots*, *second hand*, *second hand shop*, *semiology*, *shaver*, *skateboard*, *software*, *spam*, *stand in*, *station (car)*, *supporter*, *swimmingpool*, *talkshow*, *teenage*, *test*, *tie-break*, *timer*, *WAP*, *widescreen*, *wool* og *world*. Mange af ordene forekommer i Mbbls database i musik- eller filmtitler, i navne på musikgrupper, navne på personer (*Shaver*), i direkte citater eller i andre omgivelser hvor man kun kunne forvente at finde en engelsk tekst. Ordet *exit* f.eks. forekommer i 113 artikler i Mbbls

database, men aldrig som importord i stedet for det islandske ord *útgangur*. Enten blev ordet brugt som varemærke eller i musiktitler og lignende. I alle de andre tilfælde bruges der kun islandske ord, mange af dem gamle i sproget. Som eksempler på yngre islandske ord hvor de engelske ord ikke bruges i MbIs database, er *loftþúði* (fra 1994) og *líkenarbelgur* (fra 1995) for *airbag*, *endurvinnsla* for *recycling*, *hjólábretti* for *skateboard*, *skutbill* for *station (car)*, *spjallþáttur* for *talkshow* og *breiðtjald* (1953) for *widescreen*. *Bein útsending* for *live* findes næsten 7000 gange i databasen fra 1913–1986. Da der kun er mulighed for at se på 200 fotograferede tekster, er det umuligt at bestemme hvor gammelt udtrykket er.

I fire tilfælde findes der ingen islandske afløsningsord. Disse ord er *motocross*, *rock 'n roll*, *safetycar* og *wildcard*. I stedet for *wildcard* bruges *jóker*, som er et gammelt låneord fra dansk.

De engelske ord *classic*, *dance*, *print* bruges ikke, mens *klassískur*, *dans* og *prenta* er gamle i sproget, og i alle tilfælde låneord. Ved siden af *klassískur* (i OH fra 1834) bruges det islandske afløsningsord *sígildur* (i OH fra 1927), *dans* forekommer allerede i oldsproget, og verbet *prenta* er låneord fra det 16. århundrede. Et yngre tilpasset ord er *sörfa* fra engelsk *surf*. Seks eksempler findes i MbIs database fra 1995 til 2005. Verbet *scan* og substantivet *scanner* er også tilpassede. *Skanna* forekommer 240 gange i MbIs database. Det er såvel verbum som substantiv (akkusativ, dativ og genitiv). Substantivet *skanni* i nominativ forekommer 35 gange. Endnu et tilpasset ord er *vestri* for *western*.

I nogle tilfælde er de islandske ord, som bruges nu ved siden af engelske importord, gamle i sproget. Afløsningsordet *húðkrem* for *bodylotion* findes i MbIs database allerede 1929, og selv om *bodylotion* er det almindelige ord i talesproget, findes der kun 12 eksempler i databasen. Grunden dertil er sikkert at annoncer er ret sjældne i basen. For *manual*, som forekommer 30 gange i databasen, bruges vanligvis ordet *handbók*, som har eksisteret i islandsk i det mindste fra midten af det 16. århundrede og forekommer knap 3000 gange i databasen. *Pocket book* forekommer kun én gang i databasen om en enkelt bog. I de andre tilfælde (82) bruges ordet om firmanavne og engelske titler. Ordet *vasabók* er ganske almindeligt i islandsk. Det findes i OHs seddelsamling fra 1884. Det almindelige ord nu er *keilja* (af *kejlur* 'bogryg'; i OH fra 1971, i MbIs database fra 1986 til 2006 737 gange). *Partý* er et ganske gangs ord i talesproget og forekommer 201 gange i MbIs database mellem 1986 og 2006 og 223 gange mellem 1942 og 1986. Det islandske ord der bruges om det samme, er *teiti*, som findes i sproget i hvert fald fra det 18. århundrede.

Ordene *book* og *booking* bruges ikke som importord. Det islandske verb *bóka* er temmelig almindeligt om bestilling af en flybillet eller et hotelværelse ved siden af verbet *panta* 'bestille'. *Bóka* er ikke et nyt ord i sproget, og den oprindelige betydning er 'at skrive noget ned i en bog' (isl. *bók*). De ældste eksempler i OHs database er fra midten af det 16. århundrede. Det samme gælder *bókun* 'bestilling'. OHs seddelsamling har eksempler fra det 18. århundrede. *Brainstorming* bruges i talesproget, men i databasen var der kun to eksempler, fra 1995 og 2000, begge to i anførselstegn. I artiklen fra 1995 nævnes afløsningsordet *heilárok*, som er en direkte oversættelse (*heili* 'hjerne' og *rök* 'storm'), men er ganske lidt brugt.

I nogle tilfælde er afløsningsordene så almindelige at det ville være alt for tidkrævende at søge den rigtige betydning. Dette gælder f.eks. adjektivet *hjár*, som

bruges i stedet for det engelske ord *gay*. *Hjór* er et ganske almindeligt ord i betydningen ‘venlig, smilende’ og forekommer over 4000 gange i Mbls database. Det samme gælder ordet *svalur* for engelsk *cool*. Det er en direkte oversættelse, og *svalur* er et helt almindeligt ord i sproget i betydningen ‘kølig’. Mest almindelig er dog *kúl*, et tilpasset låneord.

Der er tre akronymer på fælleslisten over afløsningsord, *ABS*, *HIV* og *SMS*. *ABS* står for *anti break lock system*. Det islandske afløsningsord er en direkte oversættelse *hemlalæsivörn* og forekommer ganske ofte tilsammens med *ABS*, d.v.s. *ABS-hemlalæsivörn*. *ABS* forekommer i 1017 artikler, mens *hemlalæsivörn* findes i 433 artikler. *HIV* (human immunodeficiency virus) forekommer i 1404 artikler fra 1986 til 2006. Afløsningsordet er *eyðniveira*, som forekommer i 112 artikler fra 1986 til 2006. *SMS* findes i 697 artikler fra 1997 til 2005. Afløsningsordet er *smáskilaboð*, som bruges i 42 artikler fra 1997 til 2005. Mest almindelig er dog dobbeltudtrykket *SMS-smáskilaboð*. *SMS-service* forekommer ikke.

Hvis man søger på fælleslisten efter ord fra de fire specielt valgte områder, findes der 17 ord som hører til området IT. Disse ord er *browser*, *data warehouse*, *display*, *e-mail*, *feedback*, *keyboard*, *icon*, *joystick*, *modem*, *net*, *operator*, *printer*, *scan*, *scanner*, *software*, *web* og *webmaster*.

Browser bruges ofte i talesproget ved siden af et afløsningsord. I skriftsproget foretrækkes afløsningsordet. Det er interessant at følge udviklingen i Mbls database. *Browser* bruges dér kun i parentes ved siden af det foreslåede afløsningsord. De første tre eksempler på afløsningsord er fra 1995, og ordene er *rýnir* (af verbet *rýna* ‘granske, efterspore’), (*vef*)*skoðari* (af verbet *skoða* ‘betragte, undersøge’) og *rápporrit* (af verbet *rápa* ‘rende ud og ind’ og *porrit* ‘program’). En artikel fra 1997 behandler de foreslåede ord som artiklens forfatter er stødt på, og der finder man for første gang i Mbl ordet *vafri* (af verbet *vafra* ‘strejfe om, bevæge sig langsomt frem og tilbage’). Andre afløsningsord er *rápari* (af verbet *rápa*), *veflesari* (af verbet *lesa* ‘læse’) og *vefsjá* (substantiv af verbet *sjá* ‘se’). IT-terminologiudvalget foreslog i en artikel i Mbl 1998 *netskoðari*, og det anbefales i udgaven fra 2005. Af disse forslag er det kun *vafri* som findes i Mbls database efter 1998 i 60 artikler fra 1997 til 2005, hvilket antyder at det er det ord som bruges mest inden for IT.

De andre ord på fælleslisten har alle et afløsningsord: *data warehouse*–*gagnaskemma*, *digital scan*–*stafræn skönnun*, *display*–*skjámynd*, *skjár*, *e-mail*–*tölvupóstur*, *feedback*–*viðgjöf* (kun i IT), *icon*–*teikn* (i IT), *joystick*–*stýristautur*, *keyboard*–*lyklaborð*, *modem*–*mótald*, *net*–*net*, *operator*–*virki*, *tölvári*, *printer*–*prentari*, *software*–*hugbúnaður*, *web*–*vefur* og *webmaster*–*vefstjóri*. Ordene *net*, *prentari* og *vefur* er gamle i sproget og så almindelige at de ikke kan bruges i denne undersøgelse.

De fleste af importordene bruges ikke i islandsk, kun *feedback*, *íkon* og *modem* forekommer i Mbls database. Ord som ikke bruges i Mbl og i skriftsproget overhovedet som importord og ganske sjældent i talesproget, er *software* og *keyboard*. For *keybord* findes der to afløsningsord: *lyklaborð* inden for IT og *hljómborð* inden for musik.

Tölvupóstur er et ganske almindeligt ord for *e-mail*. I Mbls database er der 4197 eksempler på *tölvupóstur*, mens der ikke findes nogen på *e-mail* brugt i en islandsk kontekst. De eksempler, som forekommer i Mbls database, er for det meste en del af en udenlandsk e-post-adresse. I talesproget bruges ofte det tilpassede ord *meil* ‘mail’

med verbet *meila* ‘mail’. I Mbls database blev substantivet kun brugt i to artikler fra 2000 og 2001 og verbet *meila* i anførselstegn i to artikler fra 1999 og 2000. Ordet *e-mail adresse* er på islandsk *netfang* og *web-adresse* er *veffang*, mens *e-mail-konto* ikke forekommer i databasen.

Det tilpassede ord *módem* bruges ganske sjældent i Mbl. Afsløningsordet *mótald* forekommer 197 gange fra 1986 til 2006. I Mbls database er der 15 eksempler på *módem*, skrevet med *ó*, mens der kun er tre eksempler på *modem*. I talesproget er *módem* meget hyppigere end *mótald*. Grunden til at *mótald* ikke synes at fungere som afsløningsord i talesproget, er måske den at suffikset *-ald*, som findes i nogle gamle islandske ord, ikke bruges længere i spontan orddannelse, og ordet virker lidt kunstigt.

For *printer* bruges det tilpassede ord *prentari*. I sådanne tilfælde er det ganske almindeligt at bruge suffikset *-ari* i stedet for *-er*, såvel i danske som engelske låneord. *Prentari* bruges både om maskinen (i OH fra 1980) og om typografen. I den senere betydning findes ordet i sproget fra det 16. århundrede. For *scanner* bruges næsten altid det tilpassede ord *skanni*.

På fælleslisten findes der fire ord inden for området mad. Disse ord er *light*, *milkshake*, *pommes frites* og *tagliatelle*. I stedet for *light* bruges mest adjektivet *léttur* ‘let’. I forbindelse med adskillige varer, hvor *light* kan betragtes som et varemærke, bruges altid det engelske ord, f.eks. *Kóla light*, *Pepsi light*, *Winston light*, og det findes kun i denne anvendelse i Mbls database. Adjektivet *léttur* er alt for hyppigt til at det er praktisk muligt at slå det op.

Milkshake og forkortelsen *shake* bruges ganske ofte i talesproget. I ÍO 2002 er *sjeik* et opslagsord med to spørgsmålstegn som betyder at ordet er “et importord hvor der er tvivl om at man kan betragte det som et islandsk ord” (2002: xiii, min oversættelse). Oversættelsen *mjólkurbristingur* (af verbet *brista* ‘ruste’) bruges mindre i talesproget, men er alligevel ganske almindelig. Et ord, som i den senere tid høres ganske ofte i talesproget, er *þeytingur* (af verbet *þeyta* ‘piske’). Grunden til det er at nogle butikker som sælger “milkshake” fandt på at bruge ordet i stedet for *mjólkurbristingur*, og folk synes godt om det. Mbl har ingen eksempler på *milkshake* og 34 eksempler på *mjólkurbristingur*, det ældste fra 1959.

Mjólkurbristingur brugt første gang i *Morgunblaðið*:

Mjólkurhristingur (Milk-Shake) 1.8 dl. mjólk, stór ísskammtur, 50 gr. sósa (ananas, jarðaberja, kirsu-berja, súkkulaði o.s.frv. (*Morgunblaðið* 14.11.1959 s. 15.)

For *tagliatelle* findes der ikke noget afsløningsord. *Pommes frites* bruges ikke, men i stedet for altid *franskar kartöflur* eller kun forkortelsen *franskar*.

Inden for området boldspil findes der kun fem ord på fælleslisten. Disse ord er *coach*, *NHL-hockey*, *play off*, *tie-break* (tennis) og *world cup*. To af dem bruges som importord i islandsk, *NHL-hockey*, oftest skrevet *hokkí*, og *tie-break*. Ordet for substantivet *coach* er *þjálfari* (af verbet *þjálf* ‘træne’) og findes i OHs database fra 1953. I Mbls database er det svært at se hvor gammelt ordet er på grund af at man hovedsagelig kan slå op i 200 fotograferede tekster fra 1913 til 1986, og *þjálfari* forekommer i over 2000 artikler. Verbet *þjálf* (coach) er der eksempler på fra midten af det 18. århundrede i OHs database. For *play off* bruges såvel *úrslitakeppni*, med

eksempler i det mindste fra 1939, og *aukaleikur* med eksempler fra 1947. *Heimsmeistarakeppni* er det islandske ord for *world cup*. I Mbls database fra 1946.

Tabel 5: Ord fra fælleslisten

<i>Importord</i>	<i>Antal i Mbl</i>	<i>Alder</i>	<i>Afløsningsord i Mbl</i>	<i>Antal</i>	<i>Alder</i>
aids	102	1985	eyðni	687	1987
			alnæmi	2113	1986
boutique	53	1990	tískuverslun	93	1993
bulimia	15	1987	átröskun	183	1994
búlimía	8	1998	lotugræðgi	82	1993
cover	3	2000	plötuumslag	30	1967
deadline	15	1995	tímamörk	130	1961
			lokafrestur	96	1971
fax	1757	2004	bréfsími	925	1994
			símbréf	397	1990
feedback	40	1994	viðgjöf	3	1997
head	154	1947	strokklok	23	1952
internet	1323	1994	alnet	64	1994
			lýðnet	4	1998
jukebox	29	1974	glymskratti	4	1955
LP	201	1977	breiðskífa	2799	1974
mascara	5	1997	augnháralitur	18	1993
maskari	49	1994			
poster	8	1996	veggspjald	446	1967
spoiler	11	1992	vindbrjótur	4	1999
stereo	69	1989	víðóma	3	2005
steríó	31	1987			
stress	728	1960	streita	2437	?
tape	2	1997	límband	79	1950
video	320	1987	myndband	4204	?
vídeó	193	1988			
workshop	78	2001	málstofa	1383	1991
zoom	2	1997	aðdráttarlinsa	49	1992

På fælleslisten findes der to ord inden for området ungdomsmusik. Disse ord er *boyband* og *CD*. Selvom ordene *cover*, *cassette* og *LP* alle hører til musik, knyttes de ikke specielt til ungdomsmusik. *Boyband* bruges ikke i islandsk. Oversættelsen *stráka-hljómsveit* findes, men bruges meget lidt. *CD*, næsten altid med islandsk udtale, bruges ofte i talesproget ved siden af *geisladiskur*, som er det almindelige ord. I Mbls database forekommer *geisladiskur* i 4142 artikler, mens *CD* forekommer 426 gange i databasen. En stor del af eksemplerne på *CD* er knyttet til *CD-Rom*. Det engelske ord *cassette* er blevet tilpasset til *kassetta*, som bruges ved siden af afløsningsordene *snalda* og *spóla*. *Cassette* findes ikke i Mbls database, *kassetta* forekommer i 130 artikler, mens *snalda* findes i 836 artikler.

På listen står endnu 20 ordpar. I alle disse tilfælde bruges såvel importordet som afløsningsordet i Mbl. Importordene er *aids*, *boutique*, *búlímía*, *cover*, *deadline*, *fax*, *feedback*, *bedd* (*head* i bil), *internet*, *jukebox*, *LP*, *mascara*, *poster*, *spoiler*, *stereo*, *stress*, *tape*, *video*, *workshop*, *zoom*. I tabellen ovenfor registreres importordenes alder og antal eksempler i Mbls database og afløsningsordene, deres antal i basen og alder.

Spørgsmålstegnet ved *streita* betyder at kun 200 fotograferede tekster ud af godt 1000 kunne betragtes, og derfor var det ikke muligt at fastslå ordets alder i databasen. I tilfældet *myndband* var eksemplerne for mange.

Et ganske almindeligt ord for *poster* er *plakat*, som er lånt fra dansk. I OHs database findes eksempler fra det 19. århundrede, mens det ældste eksempel i Mbls database stammer fra 1988.

6.2. Bodyguard, design og e-mail

Tre ord fra holdningsundersøgelsen (Kristján Árnason 2006) blev undersøgt i Mbls database. Det er *bodyguard*, *design* og *e-mail*. Ordet *bodyguard* forekommer 27 gange i databasen fra 1986–2006. I 23 tilfælde er der tale om filmen *Bodyguard*, i fire tilfælde om firmaer. Ordet *lífvörður* er kendt i sproget i det mindste fra midten af det 19. århundrede som et oversættelseslån fra dansk *livvagter*. I Mbls database forekommer det 1278 gange mellem 1986 og 2006. Da det er brugt i stedet for *bodyguard*, tages det med her.

Ordet *design* (substantiv og verbum) forekommer 731 gange i Mbls database. I alle tilfælde er ordet knyttet til firmanavne eller lignende. Afløsningsordet *hönnun* (subst.) findes 12523 gange og *hanna* (verbum, infinitiv) 7464 gange i databasen fra 1986–2006, det ældste eksempel stammer fra 1965. OHs ældste eksempel er fra 1963.

E-mail forekommer ikke i Mbls database som importord. *Mail* findes ganske ofte men så som navn på aviser, som f.eks. *Sunday Mail*, *Daily Mail*, eller i fremmede e-post-adresser. Afløsningsordet *tölvupóstur* findes ialt i 4352 artikler fra 1986–2006.

7. Orddannelses typer

Orddannelse er et interessant emne når man beskæftiger sig med afløsningsord og deres muligheder for at slå rod i sproget. I dette afsnit vil jeg undersøge de forskellige

typer af orddannelse der forekommer i afløsningsordene fra de fire områder som jeg allerede har diskuteret. De er repræsentative for de 180 ord der er til diskussion.

Metoden til at danne nye ord er den samme i alle de nordiske sprog (f.eks. Sandøy 2000: 249–257) og ordene falder i fire hovedgrupper:

- usammensatte ord
- sammensætninger
- afledninger
- allerede eksisterende ord som får en ny betydning.

Den femte metode, som ofte bruges, tilpasning, er udeladt da den ikke falder ind under artiklens tema.

Af de ord der blev undersøgt fra de fire områder, er der ganske få som er usammensatte. De pågældende ord er næsten alle gamle ord i sproget som har fået ny og udvidet betydning og bliver nævnt under 7.4. I afsnit 7.5 behandles nogle ord der ikke falder i en af de fire grupper.

7.1. *Usammensatte ord*

Af de ti udvalgte ord inden for IT var der ikke ét eneste nyt usammensat afløsningsord i Mbls database. TU-IT foreslog to ord for *monitor*, d.v.s. *manir* (af *mana* ‘stirre’) og *gátir* (af *gata* ‘passe på’), som ikke synes at være meget brugt. Inden for området boldspil var der kun ét usammensat afløsningsord, *blak* (volleyball). Det er dannet af verbet *blaka* ‘vifte, svinge’. Inden for ungdomsmusik er kun ordet *skank* usammensat, men det regnes ikke som et islandsk afløsningsord. De som foreslog at bruge det, syntes det var et fint islandsk ord, og at det ikke var så vigtigt at man kunne pege på en islandsk stamme. De var dog sikkert under indflydelse af engelsk /amerikansk *skank* selvom brugen af ordet ikke er den samme.

7.2. *Sammensætninger*

Sammensatte ord er den almindeligste type nye ord i islandsk. De er dannet af to eller flere led som helt eller delvis består af eksisterende, som regel norrøne ord, men undertiden af gamle og accepterede låneord. De kan deles op i to grupper. Til den første hører nye ord som skal svare til de fremmede ords betydning uden at være oversættelser, og i den anden gruppe falder de såkaldte oversættelselån, hvor hvert led er islandsk og en direkte oversættelse af det fremmede ords tilsvarende led. Denne måde at lave afløsningsord på er den mest produktive inden for nydannelsen af islandske ord i stedet for fremmede ord.

Sammensætninger kan man også dele op i to grupper efter den måde de er dannet på. Første led er enten stamme, genitiv singularis eller genitiv pluralis.

7.2.1. Ord fra IT:

Inden for IT er der fire ord som er sammensat uden at være oversættelseslån:

fartölva (laptop) af *far*(stamme) fra verbet *fara* ‘gå’ og *tölva*
ferðatölva ‘rejsecomputer’ af *ferð* (*ferða* gen.plur.) ‘rejse’ og *tölva*
tölvuprjótur (cracker) af *tölva* (*tölvu* gen.sing.) ‘computer’ og *prjótur* ‘slyngel’
öruggisafrit for *back-up* af *öruggi* (*öruggis* gen.sing.) ‘sikkerhed’ og *afrit* ‘afskrift’.

Oversættelseslån er:

heimasíða (homepage) fra *heima* (adv.) ‘hjemme’ og *síða* ‘side’
ruslpóstur (junkmail) af *rusl* (stamme) ‘affald’ og *póstur* ‘post’
kejöltutölva (laptop) af *kejöлта* (*kejöltu* gen.sing.) ‘skød’ og *tölva*.

7.2.2. Madord:

I gruppen madord findes der seks sammensatte ord som ikke er oversættelseslån:

sprotakál af *sproti* (*sprotu* gen.sing.) ‘lille stok, gren’ og *kál* ‘kål’
spergilkál (broccoli) af *spergill* (stamme) ‘aspargus’ og *kál*
smjördeigsborn af *smjör* ‘smør’, *deig* ‘dej’ (*deigs* gen.sing.) og *horn* ‘horn’
smjörhorn af *smjör* (stamme) ‘smør’ og *horn*
hveitiborn af *hveiti* (stamme) ‘hvede’ og *horn*
brauðsnúður af *brauð* (stamme) ‘brød’ og *snúður* ‘snegl’.

Oversættelseslån er:

kornflögur (plur.) (cornflakes) fra *korn* (stamme) og *flögur* (plur.) ‘flis, flise’
skýndibíti (fastfood) fra *skýndi* (stamme) ‘hurtighed’ og *bíti* ‘bid’
matvinnsluvél (food processor) fra *matur* (stamme) ‘mad’, *vinnsla* (*vinnslu* gen.sing.)
‘tilvirkning’ og *vél* ‘maskine’.
ruslfæði fra *rusl* (stamme) ‘affald’ og *fæði* ‘mad’.

7.2.3. Ord fra boldspil:

I gruppen boldspil er der otte sammensatte afløsningsord. Seks af dem er ikke oversættelseslån fra engelsk:

liðstjóri af *lið* (stamme) ‘mandskab’ og *stjóri* ‘leder’ (quarterback)
veggjatennis (squash) af *veggur* (*veggja* gen.plur.) ‘væg’ og *tennis*
rangstaður af *rangur* (stamme) ‘fejlagtig’ og participium *staður* af verbet *standa* ‘stå’
rangstaða (stamme) af *rangur* (stamme) ‘fejlagtig’ og *staða* ‘det at stå’ (off-side)
leikhlé af *leikur* (stamme) ‘leg’ og *hlé* ‘pause’ (time-out)
hornspyrna af *horn* (stamme) ‘hjørne’ og *spyrna* ‘spark’, ofte forkortet til *horn*.

Oversættelseslån er:

körfubolti, bruges ofte i forkortelsen *karfa* (basket), af *karfa* (*körfu* gen.sing.) ‘kurv’ og
bolti ‘bold’
körfuknattleikur af *karfa* (*körfu* gen.sing.) og *knattleikur* ‘boldspil’ af *knöttur* (stamme)
‘bold’ og *leikur* ‘leg’.

7.2.4. Ord om ungdomsmusik:

Inden for gruppen ungdomsmusik er der syv sammensatte afløsningsord:

plötusnúður (DJ) af *plata* (*plötu* gen.sing.) ‘plade’ og *snúður* ‘den som drejer noget’ af verbet *snúa* ‘dreje’

skífubeytari af *skífa* (*skífu* gen.sing.) ‘skive, plade’ og *beytari*, et substantiv lavet af verbet *beyta* med suffikset *-ari*

myndgeislaspilari (DVD-player) og *myndspilari*. Ordet for CD-player er *geislaspilari* af *geisli* ‘stråle’ og *spilari* ‘den som spiller’ og er det almindelige ord for apparatet. Da DVD-player kom på markedet, forsøgte man at lave et nyt ord for den også. *Myndgeislaspilari* af *mynd* ‘billede’ og *geislaspilari* blev foreslået og findes på tryk, men bruges ikke i almindeligt dagligt sprog.

Aðdáendaklúbbur (fan-club) og *átrúnaðargóð* er sammensatte ord hvor det første led er præfigeret, *að-dáandi* ‘den som beundrer’, dannet af verbet *dást að* ‘beundre’, og *á-trúnaður* ‘tro, tiltro’ af verbet *trúa* á ‘tro på’. Det andet led i *aðdáendaklúbbur* er låneordet *klúbbur* ‘klub’, mens ordet *góð* ‘gud, afgud’ i *átrúnaðargóð* er et gammelt ord i sproget.

Plötuklór og *skífulklór* er sat sammen af *plata* (*plötu* gen.sing.) ‘plade’ og *skífa* (*skífu* gen.sing.) ‘skive’ og *klór* ‘kradseri’.

7.3. Afledninger

Inden for gruppen IT findes der ni afledninger, seks med præfikser, to med et suffiks og én med både præfiks og suffiks:

Præfigerede ord:

viðhengi (attachment) er dannet af verbet *hengja við* ‘vedføje’

afrit (back-up) er dannet af verbet *afrita* ‘afskrive’

niðurhal (download) er dannet af præfikset *niður* ‘ned’ og substantivet *hal* af verbet *hala* ‘hale’

síríti, *sívaki* og *sísjá* har alle præfikset *sí-* ‘altid’ og er substantiver dannet af verberne *rita* ‘skrive’, *vaka* ‘våge’ og *sjá* ‘se’.

Suffigerede ord:

disklingur har suffikset *-lingur* som bruges i diminutiv betydning ‘en lille disk’. *Diskur* bruges ellers i betydningen ‘tallerken’.

Vaktari er dannet af verbet *vakta* ‘vogte, passe’ med suffikset *-ari*.

Præfiks og suffiks:

afritun ‘afskrift’ har såvel præfikset *af-* som suffikset *-un*, og *niðurhleðsla* har præfikset *niður* og suffikset *-sl-* og er et oversættelseslån (e. *load*).

I hver af grupperne mad og boldspil findes der ét præfigeret ord: *samløka* (sandwich) fra *sam-* ‘sammen’ og *løka* ‘lukke’ og *fyrirlíði* (quarterback) fra *fyrir* ‘for’ og *líði* ‘leder’ af *lið* ‘mandskab’. Afledninger forekommer ikke inden for gruppen ungdomsmusik.

7.4. Allerede eksisterende ord får en ny betydning

Metoden med at give et allerede eksisterende ord en ny betydning bruges ikke meget. Der findes dog nogle vellykkede betydningslån som er ganske almindelige i dag (Guðrún Kvaran 2003: 38–39). Et af dem er *skjár* (monitor) i IT-gruppen som bruges for fjernsyns- og computerskærm. Før i tiden brugtes *skjár* om den hinde som man benyttede sig af i stedet for glas i de små vinduer på bondegårdene.

Et andet ord med en udvidet betydning, også inden for IT, er verbet *skeruna* (surfe) ‘glide’ som er kendt fra første halvdel af det 19. århundrede.

Nasl er et gammelt ord i sproget og bruges om noget at gnaske på, f.eks. tørret fisk. I senere tid bruges det ved siden af *snakke*.

Klór ‘kradseri’ er også et gammelt ord som har fået en ny speciel betydning inden for ungdomsmusikken. Ordet *klór* er kendt i sproget fra det 17. århundrede og er ganske almindeligt. Den udvidede betydning lever ved siden af importordet *scratch*.

7.5. Andre afløsningsord

Ordene *keila*, *flöt*, *lið* og *stjarna* er alle gamle ord i islandsk, og man kan næppe sige at de har fået en ny udvidet betydning. Ordet *keila* ‘kegle’ findes i sproget i det mindste fra midten af det 17. århundrede om en kegleformet fisk, og fra den senere del af det 18. århundrede om et keglespil. *Flöt* er det almindelige ord for græsplæne, og det er derfor ganske naturligt at bruge det i stedet for det engelske ord *green*. Det synes også at få voksende udbredelse inden for golfsporten. Låneordet bruges dog endnu af ganske mange, og undertiden ses det skrevet *grín*, d.v.s. med en urundet, palataliseret vokal.

Lið er det almindelige ord for mandskab og har været brugt helt fra landets bosættelse. Det samme gælder ordet *stjarna* ‘stjerne’, som er et arveord, men bruges om personer i højtidelig stil og tale i det mindste fra det 19. århundrede.

I tabel 6 vises orddannelsen inden for de fire områder. Der var i alt 40 importord, over for 55 afløsningsord.

Af de 55 ord som blev registreret inden for de fire valgte områder, er der 56,3 % sammensætninger, 23,6 % afledninger, resten falder i de tre øvrige grupper.

Tabel 6: Typer af orddannelse

<i>Usammensatte ord</i>	<i>Sammensatte ord</i>	<i>Afledninger</i>	<i>Nye betydninger</i>	<i>Andre ord</i>
mænir	fartölva		skjár	keila
gætir	ferðatölva heimasíða	viðhengi	skruna	flöt
blak	tölvuþrjóturskífubeytir	afrit	nasl	lið
	öryggisafrit	síriti	klór	stjarna
	ruslpóstur	sívaki		
	kjöltutölva	sísjá		
	spergilkál	disklingur		
	sprotakál	vaktari		
	smjördeigshorn	afritun		
	smjörhorn	niðurhal niðurhleðsla		
	hveitihorn	samloka		
	brauðsnúður	fyrirliði		
	kornflögur			
	skyndibiti			
	matvinnsluvél			
	ruslfæði			
	liðstjóri			
	veggjatennis			
	rangstæður			
	rangstaða			
	leikhlé			
	hornspyrna			
	körfubolti			
	körfuknattleikur			
	plötusnúður			
	myndgeisla- spilari			
	aðdáenda-klúbbur			
	átrúnaðargöð			
	plötuklór			
	skífuklór			
3	30	14	4	4

8. Kontekstens rolle

Det fremgår af diskussionen i 5. afsnit at importordene i de fleste tilfælde bruges meget mindre end afløsningsordene i Mbls database. En del af grunden er sikkert Mbls ret puristiske holdning. De ti valgte ord inden for IT forekommer for det meste i artikler om teknik. Det samme gælder ganske vist også de andre tre områder. Ordene findes især i artikler om mad, på sportssiderne og på specielle sider for musik og ungdomskultur. Den store brug af anførselstegn, hvis importord bruges alene, viser at de fleste helst vil undgå at bruge importord i deres tekster, og kendetegner dem på denne måde hvis de ikke kender noget afløsningsord. Det næste skridt er ganske ofte at et afløsningsord bruges mens importordet står i parentes for sikkerheds skyld, og det sidste skridt er så at importordet ikke behøves længere fordi afløsningsordet har fået en sikker plads i ordforrådet. Denne tendens kan man godt følge i Mbl.

Det ser ikke ud til at konteksten spiller en større rolle i brugen af importord i Mbl. Man kan dog mærke at i de annoncer der findes i databanken, er der en vis tendens til at bruge importordet i parentes, f.eks. i omtale af madvarer. *Brokkólí* og *spergilkál* bruges omtrent lige ofte i databasen. I talesproget og i mere uformelt sprog kan man mærke at *brokkólí* er det almindelige ord. Restauranter har f.eks. næsten altid *brokkólísúpa* (*súpa* 'suppe') på deres menuer, sjældent *spergilkálsúpa*.

Selv om de der lytter til ungdomsmusik er af den yngre generation, kan man mærke at de også er interesseret i at lave nye ord. Som eksempler kan nævnes *plötusnúður*, *skífuþeytir*, *skífulór* og *plötuklór*. Navne på musiktyper som *hip hop*, *rap*, *rock* o.s.v. får sjældent afløsningsord, ligegyldigt i hvilken kontekst de forekommer. I de tilfælde er det kun ortografien som man ændrer og tilpasser.

9. Sammenfatning

Som det allerede skulle være fremgået, er sproglig purisme endnu er ganske stærk i Island. Resultaterne fra de fire områder og fra fælleslisten viser at tendensen er at danne afløsningsord så hurtigt som muligt. Enten opstår disse ord i tilknytning til terminologiudvalgenes frivillige arbejde, eller de bliver dannet af dem der skriver annoncer eller avistekster og har behov for nye islandske ord. Undertiden findes der nogle ord i brug, f.eks. *eftirlitsskjár*, *vaktari*, *sívaki*, *síriti*, *sísjá*, *mánir* og *gátir* for *monitor* i 5.1., men oftest får et af ordene overmagten, uden at man på forhånd kan gætte sig til hvilket ord det er, og hvorfor.

Undersøgelsen af nye ord i et sprog er et yderst interessant forskningsområde. I denne undersøgelse har vi for det meste med ord at gøre som allerede er blevet accepteret af sprogbrugerne og findes både på tryk og i tale. Indimellem findes der dog ord som blev brugt nogen tid og fandtes i Mbls database, men måtte vige for andre ord med større gennemslagskraft. Som eksempler kan nævnes *ferðatölva* og *kjöltutölva* på den ene side og *fartölva* på den anden. Ofte er det umuligt at se hvorfor det ene ord blev valgt, mens det andet gik i glemmebogen.

Man har hævdet at afløsningsordenes længde spiller en stor rolle for deres mulighed for at blive accepteret i et sprog. Det ser ikke ud til at være tilfældet i

islandsk. Det vigtigste er at ordene er gennemskuelige, at den almindelige sprogbruger let kan forstå deres betydning og knytte dem til andre ord i sproget. Det er grunden til at mange oversættelslån har en nem vej ind i sproget, mens importordene ikke kan nå at slå rod.

Referencer

I. Ordbøger:

- Bl = Sigfús Blöndal. 1920–1924. *Íslensk-dönsk orðabók*. Reykjavík: Gutenberg.
- Den danske ordbog*. 2003–2005. 1-6. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab/Gyldendal.
- Eío = Sören Sörenson. 1984. *Ensk-íslensk orðabók með alfræðilegu ívafi*. Reykjavík: Örn og Örlygur.
- ÍO = 1963. *Íslensk orðabók handa skólum og almenningi*. Árni Böðvarsson (red.). Reykjavík: Bókaútgáfa Menningarsjóðs. 2. uggave. 1983. 3. uggave. 2002. Mörður Árnason (red.). Reykjavík: Edda.
- Íþróttir* = Ingimar Jónsson. 1976. *Íþróttir a-j, k-ö*. (Alfræði Menningarsjóðs.) Reykjavík: Bókaútgáfa Menningarsjóðs og Þjóðvinafélagsins.
- Nudansk ordbog med etymologi*. 1999. I–II. København: Politikens forlag.
- Tölvuorðasafn*. 1983. Orðanefnd Skýrslutæknifélags Íslands tók saman. (Rit íslenskrar málnefndar I.) Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag. 2. uggave, 1986. (Rit íslenskrar málnefndar 3.) Reykjavík: Íslensk málnefnd.) 3. uggave, 1998. (Rit íslenskrar málnefndar 10.) Reykjavík: Íslensk málnefnd.) 4. uggave, 2005. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag / Skýrslutækni félag Íslands.

II. Anden litteratur:

- Ari Páll Kristinsson. 2004. Offisiell normering av importord i islandsk. I: Helge Sandøy & Jan-Ola Östman (red.), *“Det främmande” i nordisk sprøgpølitik. Om normering av utländska ord*, s. 30–70. (Moderne importord i språka i Norden II.) Oslo: Novus forlag.
- Guðrún Kvaran. 2003. Typer af nye ord i islandsk. I: Helge Sandøy (red.), *Med ‘bil’ i Norden i 100 ár. Orðlagig og tilpæssing av utalandska ord*, s. 33–41. (Moderne importord i språka i Norden I.) Oslo: Novus forlag.
- Hansen, Erik & Jørn Lund. 1994. *Kulturens gesandter. Fremmedordene i dansk*. København: Munksgaard.
- Jakob Benediktsson, 1977. Aktuelle problemer i islandsk sprøgrøgt. I: *Språk i Norden 1977*, s. 33–42.
- Jakob Benediktsson. 1987. Arngrímur lærði og íslensk málhreinsun. I: *Lærdømslistir*. Afmælissrit 20. júlí 1987, s. 47–68. Reykjavík: Mál og menning – Stofnun Árna Magnússonar.
- Kristján Árnason. 2006. Island. I: Tore Kristiansen & Lars S. Vikør (red.), *Nordiske språkhaldningar. Ei meiningsmåling*, s. 17–39. (Moderne importord i språka i Norden IV.) Oslo: Novus forlag.
- Morgunblaðið*. 16. april 2005, side 34.

Sandøy, Helge. Prosjektskisse. 1999. <http://www.moderne-importord.info/>

Sandøy, Helge. 2000. *Lånte fjører eller bunad? Om importord i norsk*. Oslo: Landslaget for norskundervisning / J. W. Cappelens Forlag a.s.

Selback, Bente & Helge Sandøy (red.). 2007. *Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamføring av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn*. (Moderne importord i språka i Norden III.) Oslo: Novus forlag.